

- При цьому повинні бути забезпечені:
- обґрунтування необхідності реалізації регулювальних дій і їхня легітимність;
  - облік окремих і загальних результатів;
  - установлення термінів виконання кожної дії;
  - широке використання договірних відносин;
  - переважна орієнтація на програмно-цільові методи;
  - конкретно-цільовий характер регулювального впливу, його адресність і гранично допустима локалізація;
  - кожне місто, район зобов'язані мати ясну й реалістичну програму свого соціально-економічного розвитку із чітко визначеними цілями, виконання яких значною мірою розраховане на власні ресурси.

Отже, ефективний механізм державного регулювання економічного розвитку депресивних територій повинен включати: централізоване прогнозування регіонального розвитку, планування й регулювання соціально-економічних процесів.

Література

1. Закон України "Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України" від 23.03.2000 р. № 1602-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

2. Закон України "Про стимулювання розвитку регіонів" від 08.09.2005 р. № 2529-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

3. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки / Л.А. Швайка. – К.: Знання, 2008. – 462 с.

УДК 351.851:352:37.014

РОЗВИТОК ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ В ЗАКЛАДАХ СИСТЕМИ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Кобченко Л.С.

аспірант Класичного приватного університету

Annotation

The author explores a basic maintenance of state-public management universal secondary education, features of state case universal secondary education frame, mechanisms of introduction of state-public management of universal secondary education establishments in the article.

Анотація

У статті досліджено основний зміст державно-громадського управління загальною середньою освітою, особливості моделі державного управління загальною середньою освітою, механізми впровадження державно-громадського управління закладами загальної середньої освіти.

Ключові слова

Державно-громадське управління, середня освіта, навчальний заклад, піклувальна рада, школа.

I. Вступ

Перехід до демократії – масштабний процес, який передбачає не лише політичні, а й економічні, соціальні та культурні зміни. Формування демократичного світогляду і культури молоді – одне з найбільш відповідальних і складних завдань сучасної гуманітарної політики, освіти й виховання, тому модернізація змісту освіти на сьогодні є однією з основних проблем перебудови освітньої системи в Україні.

Нова система управління освітою поступово утверджується як державно-громадська. Вона має забезпечити прискорений випереджальний інноваційний розвиток, а також забезпечити умови для розвитку, самоствердження та самореалізації особистості протягом життя.

II. Постановка завдання

Мета статті – дослідити механізми державно-громадського управління в закладах системи середньої освіти.

III. Результати

Як показало вивчення наукових джерел із питань державного управління освітою, у більшості з них висвітлено різні аспекти управління в системі освіти. Методологічне значення для розуміння й усвідомлення проблем державного управління освітою в нових соціально-економічних умовах мають положення, викладені в працях В.П. Андрущенко, С.І. Гончаренка, Д.І. Дзвінчука, І.А. Зязюна, В.Г. Кременя, С.В. Крисюка, В.І. Лугового, Т.О. Лукіної, В.С. Лутая, В.К. Майбороди, С.В. Майбороди, В.С. Пікельної, Н.Г. Протасової та ін.

Проблеми вдосконалення системи управління загальноосвітньою школою розкрито в наукових працях В.І. Маслова, Л.І. Даниленко, Н.М. Островерхової, Ю.А. Конаржевського, М.С. Сунцова та ін.

У Національній доктрині розвитку освіти України зазначено, що сучасна система

управління освітою має розвиватись як державно-громадська, повинна враховувати регіональні особливості, тенденції до зростання автономії навчальних закладів, конкурентоспроможність їх освітніх послуг. Діяльність освітян спрямовується на пошуки нових демократичних відкритих моделей управління освітою, що зорієнтовують освітні процеси не на відтворення, а на розвиток. У ній передбачається забезпечення державного управління з урахуванням громадської думки, внаслідок чого змінюється навантаження, функції, структура і стиль центрального та регіонального управління освітою [7].

Метою державно-громадського управління освітою є оптимальне поєднання державних і громадських засад в інтересах особистості, соціуму та влади [10]. Основними його завданнями є реалізація визначених прав та обов'язків педагогів, учнів та їх батьків на участь в управлінні загальноосвітніми навчальними закладами; демократизація державного управління освітою; задоволення потреб та інтересів учасників навчально-виховного процесу; розвиток погоджувальних механізмів у вирішенні загальних завдань [1].

Змістом державно-громадського управління є діяльність його суб'єктів за двома напрямками: перший – забезпечення функціонування освітньої сфери: участь у підготовці, прийнятті та реалізації нормативно-правової бази; взаємодія державних органів і громадських об'єднань та організацій, які сприяють гармонізації, гуманізації та громадсько-правовому закріпленню різноманітних організаційних та організаційно-правових форм взаємовідносин учасників навчального процесу; стимулювання до участі й залучення в освіту коштів юридичних та фізичних осіб; другий – передбачає розвиток системи освіти; розроблення та реалізацію відповідних програм, які спрямовані на її модернізацію; вдосконалення змісту, форм і методів освітньої діяльності; підготовку, прийняття і введення в дію нормативних документів щодо стимулювання діяльності закладів освіти та органів управління ними.

До організаційної структури державно-громадського управління освітою входять органи державної влади та місцевого самоуправління, регіональні органи управління освітою, органи громадського управління й самоуправління всіх рівнів.

Державно-громадське управління освітою можна передбачити як інтеграцію таких трьох напрямів роботи, як:

- 1) демократизація діяльності органів державної влади та управління освітою;
- 2) розвиток асоціацій учасників освітньої діяльності (професійні асоціації педагогів,

органів учнівського та батьківського самоуправління всіх рівнів);

3) організація громадських органів управління освітою [1].

Державно-громадське управління як один із способів самоврядування суспільства є невід'ємною ознакою історичного цивілізаційного процесу людства взагалі й українського суспільства зокрема. Історичним підґрунтям формування сучасних підходів до державно-громадського управління є звичаєве право Київської Русі, магдебурзьке право, військово-адміністративне самоврядування часів Української козацької держави, II Універсал Центральної Ради та Конституція УНР від 29 квітня 1918 р.

У 20-х рр. ХХ ст. державно-громадське управління було широко представлене діяльністю шкільних рад, які мали досить значні повноваження. “До відання шкільної ради входило: а) видання інструкцій, наказів і постанов у справах, що стосуються всіх установ шкільного закладу; б) обрання президіуму шкільного закладу та завідуючого навчальною частиною відділу в кількості кандидатів, яких виставляють відділи, та подання їх через повітові народські на затвердження у губнаросвіті; в) розгляд і затвердження річного звіту про наукову, шкільну і практичну діяльність закладу; г) розгляд загального кошторису видатків і прибутків по шкільному закладу, який подається на затвердження органів управління шкільного закладу; д) прохання про зміну і доповнення Положення про шкільний заклад і керування ним” [4]. Це лише незначна частина тих прав, які делегувалися шкільним радам.

Поширеними в царській Росії були попечительські (підкувальні) ради, які мали великий авторитет. Про це свідчить той факт, що почесні попечителі та доглядачі закладів освіти мали статус державних службовців.

Сучасна історія самоврядування в Україні починається у 1990 р. з моменту прийняття законів України “Про місцеві ради народних депутатів УРСР та місцеве самоврядування”, “Про місцеве самоврядування в Україні”.

Головним завданням сьогодення є виховання та підготовка молодого покоління громадян, яке реально здатне оцінити, впровадити, а головне – зберегти ідеї демократії, навчити учнів не лише жити в умовах сучасної держави, дотримуватися її законів, відстоювати свої власні права, а й практично реалізувати ці знання життєдіяльності в навчальному закладі. Останнє можливо здійснити лише за допомогою створення системи державно-громадського управління.

Основними нормативно-правовими документами, які визначають юридичну можливість упровадження державно-громад-

Держава та регіони

ського управління в загальноосвітньому навчальному закладі, є такі:

1. Конвенція про права дитини (прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р., для України чинна з 27 вересня 1991 р.).

2. Європейська хартія про участь молоді в житті комун та регіонів (прийнята Конгресом місцевих і регіональних влад Європи 14 січня 1991 р.).

3. Конституція України (прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р.).

4. Закон України "Про освіту" (в редакції від 20 вересня 2003 р.).

5. Закон України "Про загальну середню освіту" (від 13 травня 1999 р.).

6. Положення про середній загальноосвітній навчальний заклад (затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 р. № 964).

7. Національна доктрина розвитку освіти (затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 р.).

8. Положення про піклувальну раду загальноосвітнього навчального закладу.

Така законодавча база дає можливість не тільки створити дієву систему засобів правового регулювання державно-громадського управління закладом освіти, а й конкретизувати, доповнити її внутрішніми документами. Такими документами в закладі освіти мають бути Статут, Положення про раду закладу освіти, піклувальну раду, батьківський комітет загальноосвітнього навчального закладу, Угода про співпрацю між педагогічною радою та радою закладу освіти, Правила внутрішньошкільного розпорядку та єдині вимоги до учнів у закладі освіти.

Управління загальною середньою освітою передбачає залучення громадськості до прийняття управлінських рішень на різних рівнях управлінської вертикалі. Ця вертикаль починається з Міністерства освіти і науки України і закінчується учнем навчального закладу. Способи поєднання громадського та державного управління або залучення громадськості до прийняття управлінських рішень можуть бути різними. Г. Єльнікова визначає такі моделі державно-громадського управління:

- модель структурно-громадського супроводу, яка передбачає створення на кожному управлінському рівні відповідної громадської структури, основним завданням якої є незалежна експертиза стану справ освітньої галузі, ведення діалогу з владними структурами для збалансування інтересів громадськості та органів управління загальною середньою освітою;
- модель інформаційно-громадського супроводу, яка передбачає організацію зустрічних потоків інформації. Від верху

до низу надходить нормативно-правова інформація, а від низу до верху – претензійна реакція виконавців громадськості на нормативно-правову та суспільно цінну інформацію;

- модель субординаційно-проміжного партнерства, яка передбачає запровадження на всій вертикалі динамічних субординаційних відносин. До виконання завдань залучається громадськість, і відносини тимчасово перетворюються на партнерські [2].

З метою впровадження державно-громадського управління в практику роботи навчальних закладів Київської області реалізуються всі наведені вище моделі. Наприклад, перша модель – під час створення рад школи, піклувальних рад, батьківських комітетів; третя – у процесі створення тимчасових груп для складання перспективного плану розвитку навчальних закладів, у підготовці до проведення загальношкільних заходів. Зміна моделей відбувається залежно від зміни мети завдань, які в конкретний момент вирішує навчальний заклад.

"Запорукою прогресивних змін в освіті України має стати утвердження державно-громадської моделі управління нею, – зазначав В. Кремень, – урівноваження впливу державного та громадського чинників на стан і перспективи розвитку системи освіти набуває вирішального значення" [6]. Упровадження в життя державно-громадської моделі управління повинно передбачати створення і забезпечення активної участі в управлінні школою таких представників:

- піклувальної ради, до складу якої входять впливові діячі регіону, громадського активу; вона має сприяти не лише поліпшенню роботи закладу освіти щодо залучення додаткових джерел фінансування, зміцнення матеріально-технічної та науково-методичної баз, піклуватися про учасників навчально-виховного процесу, а й здійснювати громадський контроль за діяльністю всієї школи, зокрема, адміністративного апарату;
- ради школи, яка має обиратися і діяти відповідно до положення про раду школи, затвердженого на загальношкільній конференції всіх учасників навчально-виховного процесу;
- батьківського комітету;
- адміністрації школи;
- педагогічної ради;
- органів учнівського самоврядування.

Така система роботи закладу освіти має врівноважити вплив державного та громадського факторів в управлінні, налагодити зворотний зв'язок з урахуванням думок батьків і громадськості, реально здійснювати партнерство в освіті, поєднати відповідаль-

ність за прийняття колективних рішень, демократизувати управління.

Головними принципами державно-громадської моделі управління школою мають бути гуманізація, професіоналізм, науковість, адаптованість, цілеспрямованість, відкритість, толерантність тощо [10].

Прийняття управлінських рішень повинне здійснюватися лише на принципах взаємної згоди між усіма ланками управління школою.

Підготовка керівників загальноосвітніх навчальних закладів до переходу на державно-громадське управління є однією з основних проблем функціонування та розвитку шкіл.

Дієвим органом залучення громадськості до справ виховання та навчання, на нашу думку, є піклувальні ради, які, відповідно до Положення про загальноосвітній навчальний заклад, створюються в усіх закладах освіти різних типів і форм власності. Піклувальна рада – це орган самоврядування. Положення про піклувальну раду кожний загальноосвітній навчальний заклад розробляє на основі типового положення. Метою діяльності ради є забезпечення доступності загальної середньої освіти для всіх громадян, задоволення їх освітніх потреб, залучення широкої громадськості до вирішення проблем навчання і виховання.

Піклувальна рада повинна взаємодіяти з іншими органами самоврядування навчального закладу з питань функціонування та розвитку закладу освіти, але їх компетенції та функції не повинні дублюватися; представник піклувальної ради може брати участь у роботі інших органів самоуправління загальноосвітнього навчального закладу з вирішальним голосом відповідно до його повноважень під час розгляду питань, які входять до компетенції піклувальної ради.

До складу піклувальних рад навчальних закладів увійшли голови сільських рад, директори підприємств, установ, закладів освіти, товариств, фірм, приватні підприємці, медичні працівники тощо. Піклувальні ради стали дієвою допомогою у вирішенні актуальних проблем розвитку шкіл області, навчання та виховання учнів; вони беруть активну участь в обговоренні питань організації навчально-виховного процесу, проведенні круглих столів, залучаються до участі у роботі загальношкільних батьківських зборів; вони нагороджують грамотами та цінними подарунками переможців і призерів всеукраїнських учнівських олімпіад з базових предметів, всеукраїнських та міжнародних конкурсів. Завданням піклувальних рад є турбота про дітей, яким батьки не приділяють належної уваги. У цьому напрямі співпрацюють адміністрації шкіл та піклувальні ради. Піклувальні ради надають суттє-

ву матеріальну допомогу в організації та проведенні ювілейних свят, ремонтних робіт у загальноосвітніх навчальних закладах, у поповненні фонду науково-методичної літератури. З метою здійснення патріотичного та естетичного виховання учнів та підтримки піклувальних рад у багатьох районах Київської області проведені екскурсії до міст Канева, Києва, у село Пирогово тощо.

Вивчаючи досвід роботи закладів освіти Київської області, вважаємо, що піклувальні ради вміють визначати цілі та завдання, стратегію своєї діяльності та тактику взаємовідносин з адміністрацією школи, планувати роботу й аналізувати отримані результати. Але у створенні та діяльності піклувальних рад у загальноосвітніх навчальних закладах області існують певні проблеми. Найбільш поширеними серед них є такі: формальне створення таких органів, уведення до статутів шкіл положень про діяльність піклувальних рад, що суперечить чинному законодавству, дублювання складу та роботи піклувальної ради, батьківського комітету, ради закладу освіти, недостатня обізнаність директорів шкіл із нормативно-правовими актами, що регламентують діяльність таких рад.

У новій освітній парадигмі акцентується увага на демократизації стосунків "учитель – учень" та активному залученні батьківської громадськості до співпраці із загальноосвітнім навчальним закладом.

Розробляючи концепцію та статут закладу освіти, кожен керівник школи повинен враховувати, що діяльність загальноосвітнього навчального закладу організовується на засадах демократизму, гуманізму, на поєднанні державного управління та громадського самоврядування, впровадженні колегіального стилю управління закладом освіти. Ефективна взаємодія адміністрації школи, батьків та учнів залежить від усвідомлення, планування, координації вказаних дій директором закладу освіти.

Основними формами співробітництва з батьками, які впроваджуються у практику роботи загальноосвітніх навчальних закладів, є батьківські збори груп, які проводяться, зазвичай, у діалогічній формі; засідання батьківського комітету або спільне засідання адміністрації школи та батьківського комітету; участь батьків у педагогічних, методичних та виховних заходах (написання науково-дослідних праць, організація екскурсій, зустрічей, випускних вечорів); проведення щорічного дня відкритих навчальних та позанавчальних занять для батьків; анкетування батьків з актуальних питань навчання та виховання.

Взаємодія адміністрації школи з учнями має ґрунтуватися на повазі до особистості кожного учня, захисті його прав та демокра-

тичних свобод, на вимогливості та контролі за психологією стосунків в учнівських колективах, підтримці та допомозі в діяльності учнівських лідерів.

Основними формами співробітництва адміністрації школи з учнями є такі: загальні збори школярів; спільні засідання адміністрації школи та органів учнівського самоврядування з питань організації навчально-виховного процесу; делегування адміністрацією учнівським лідерам деяких повноважень: контроль за дисципліною, організованим початком навчального дня, проведення дня учнівського самоврядування; анкетування учнів з актуальних питань шкільного життя, вибору профілю навчання, запровадження курсів за вибором тощо.

Враховуючи загальні тенденції модернізації освіти, однією із суттєвих складових проведення цих реформ у кожному навчальному закладі вважаємо формування соціального партнерства учасників шкільної освіти: вчителів, учнів, їхніх батьків. У сучасних умовах неможливо обійтися без підтримки батьківської громадськості, шефів, тому роль батьківських комітетів, піклувальних рад у загальноосвітніх навчальних закладах є ключовою в державно-громадському управлінні сучасною школою.

IV. Висновки

Державно-громадське управління полягає в діяльності його суб'єктів за двома напрямками: перший – забезпечення функціонування освітньої сфери: участь у підготовці, прийнятті та реалізації нормативно-правової бази; взаємодія державних органів і громадських об'єднань та організацій, які сприяють гармонізації, гуманізації та громадсько-правовому закріпленню різноманітних організаційних та організаційно-правових форм взаємовідносин учасників навчального процесу; стимулювання участі й залучення в освіту коштів юридичних та фізичних осіб; другий – передбачає розвиток системи освіти; розроблення та реалізацію відповідних програм, які спрямовані на її модернізацію; вдосконалення змісту, форм і методів освітньої діяльності; підготовку, прийняття і введення в дію нормативних документів щодо стимулювання діяльності закладів освіти та органів управління ними.

Державно-громадське управління освітою можна представити як інтеграцію трьох напрямів роботи: 1) демократизації діяльно-

сті органів державної влади та управління освітою; 2) розвитку асоціацій учасників освітньої діяльності (професійні асоціації педагогів, органи учнівського та батьківського самоуправління всіх рівнів); 3) організації громадських органів управління освітою.

Упровадження в життя державно-громадської моделі управління повинно передбачати створення і забезпечення активної участі в управлінні школою таких представників, як: піклувальної ради; ради школи; батьківського комітету; адміністрації школи; педагогічної ради; органів учнівського самоврядування.

Література

1. Бочкарёв В.И. Государственно-общественное управление образованием: каким ему быть? / В.И. Бочкарёв // Педагогика. – 2001. – № 2.
2. Єльнікова Г. Теоретичні підходи до моделювання державно-громадського управління / Г. Єльнікова // Директор школи. – 2003. – № 40–41.
3. Закон України “Про загальну середню освіту” від 13 травня 1999 р. № 651–XIV // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1999. – № 28. – Ст. 230.
4. Закон України “Про освіту” від 23 травня 1991 р. № 1060–XII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1991. – № 34. – Ст. 451.
5. Інструкція повітовим відділам народної освіти та шкільним закладам // Пролетарська освіта. – К., 1920.
6. Кремень В. Державно-громадська модель управління освітніми змінами / В. Кремень // Директор школи. – 2001. – № 4.
7. Національна доктрина розвитку освіти : Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
8. Освітній менеджмент: навч. посіб. / за ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. – К. : Шкільний світ, 2003.
9. Положення про середній загальноосвітній навчальний заклад : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 р. № 964 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
10. Сушко С. Сучасні моделі управління гімназією / С. Сушко // Директор школи, гімназії, ліцею. – 2003. – № 3.